

Lennart Nordenfelt

Svar till Bengt Molander

Bengt Molander har i sin artikel (FT 1984:4) presenterat ett detaljerat och engagerat försvar för sina analyser av orsaksbegreppet, presenterade i avhandlingen *The Order There Is and the Order We Make*. I delar av detta försvar riktar han sig mot kritiska synpunkter som jag framfört i en recension av avhandlingen (FT 1983:1). Låt mig här i korthet få reagera på några av Molanders centrala teser, i synnerhet diskussionen kring nyckelvillkoret C4'.

Jag konstaterar för det första att Molanders artikel innebär en skärpning av en attityd som endast delvis finns uttalad i avhandlingen. Att döma av artikeln tar Molander nu i hög grad avstånd från traditionella analytisk-filosofiska metoder. Han ifrågasätter allmänt möjligheten av explicita definitioner av centrala filosofiska begrepp. Han ifrågasätter i synnerhet orsaksanalytikernas "spel" och betraktar deras resultat som ointressanta och missriktade.

I stället förespråkar han undersökningar som går ut på att klarlägga vari vår begreppsliga förmåga består. Ett sådant klargörande, säger Molander, kan inte bara innebära att man ger en översättning av det analyserade uttrycket. Om en bra karakterisering gäller att den "skall visa upp de centrala och sammanhållande aspekterna av denna förmåga samt visa upp vad vi talar om när vi använder orsaksuttryck" § 16). I fallet med orsaksbegreppet, säger han vidare – och detta finns klart uttalat redan i avhandlingen – är en sådan alternativ karakterisering särskilt väsentlig. Orsaksbegreppet är, enligt Molander, ett primitivt begrepp, bl a i den meningen att det *inte kan* analyseras med hjälp av andra begrepp. De begrepp vi tvingas använda i en sådan analys, menar Molander, förutsätter redan orsaksbegreppet och vi hamnar således i en cirkulär definitionskedja. Traditionell analysmetod är därför i fallet kausalitet inte bara otillräcklig, den är dessutom omöjlig.

Låt mig först kommentera det andra ledet i denna argumentation. Jag har också, liksom Molander, slagits av de djupgående svårigheterna att ge en tillfredsställande explicit definition av kausalitet, liksom av många andra centrala filosofiska begrepp. Det är säkert en

riktig diagnos att många av dem har en grundläggande position i vår begreppsvärld. De är redan så renodlade och abstrakta att det är svårt att finna ännu mer abstrakta begrepp som kan användas i karakteriseringen av dem själva.

En konsekvens av detta är kanske att analysen av kausalitet bör ta delvis andra vägar än de traditionella. Kanske får vi, som många redan gör, nöja oss med partiella analyser; kanske får vi nöja oss med särskilda lösningar för begränsade användningsområden. Jag är beredd att delta i denna typ av pragmatiska diskussioner.

Men detta är inte Molanders reaktion. Han vidhåller ett klassiskt filosofiskt ideal även om han förkastar de klassiska metoderna. Det skall, säger han, kunna gå att ge en *fullständig* karakteristik av kausalitet, nämligen den som består i att *klarlägga vår förmåga* att handskas med orsaksbegreppet.

Låt mig här acceptera denna utgångspunkt och försöka att med friska ögon bedöma Molanders tillvägagångssätt. Vad är då karakteristiskt för hans undersökning. Jo, i stället för att ge en explicit definition av kausalitet ger han en ostensiv definition. D v s han ger en ostensiv definition av ett något ovanligt slag; Molander pekar inte ut ett bestämt föremål, han pekar ut *en typ* av föremål som redan konceptualiserats och för vilka vi har ord i vårt språk, nämligen en typ av mänskliga handlingar. Han säger att orsaksrelationen är "den relation som råder . . . närhelst en handlande människa såg till att q genom att se till att p . . .".

På vilket sätt är vår begreppsliga förmåga vad avser kausalitet nu bestämd, och i synnerhet på vad sätt är den tillsammans med vissa tidigare nämnda villkor *fullständigt* bestämd? Molander säger att vi nu visat "fram vari vår förståelse av att relationen råder består". "Vi vet att det är *rätt relation* genom att vi vet vad det innebär att handla, speciellt vad det innebär att ingripa i världen". Vår begreppsliga förmåga (vår förståelse av kausalrelationen) är således fullständigt karakteriserad när vi får veta att kausalrelationen är identiskt samma relation som genom-att relationen i handlingssammanhang. Jag accepterar här för resonemangets skull att en entydig genom-att relation kan identifieras. (På denna punkt hade jag dock i min recension kritiska synpunkter). Molanders resonemang tycks ha följande struktur: Insikten om genom-att relationen ingår i vår grundläggande världsbild. Således har vi fullständig förståelse av genom-att relationen. Om vi nu får veta att kausalrelationen är samma relation som genom-att relationen, då har vi också en fullständig förståelse av den förra.

Det tycks mig som om Molander har något ovanliga krav på vad

som kan kallas en fullständig karakteristik, oavsett om vi talar om begrepp eller begreppslig förmåga (förståelse). Låt mig illustrera min skepsis genom att betrakta ett annat exempel. En person önskar förstå innebörden av begreppet betalningsmedel. Han bibringas då följande ostensiva definition: betalningsmedel är sådana företeelser som återfinns i människors plånböcker när de handlar livsmedel.

En sådan karakteristik kan många gånger vara meningsfull. Den kan i många fall, t ex vid inläringen av främmande språk, vara tillräcklig för våra syften. Men jag betvivlar att någon skulle komma på tanken att kalla den en filosofisk analys. Kan vi rimligen säga, även förutsatt att vi mycket väl vet vad som förekommer i människors plånböcker när de handlar livsmedel, att vi fått en *fullständig* karakteristik av vår förståelse av begreppet betalningsmedel på detta sätt?

För min känsla är det uppenbart att vi önskar tränga djupare. Vi vill framför allt kunna förstå vår förmåga att tillämpa begreppet betalningsmedel också i andra situationer än i dem när man handlar livsmedel. Det blir naturligt att fråga: vad har den senare situationen gemensamt med den förra? Finns det några karakteristiska gemensamma egenskaper? Det är bl a frågor av detta slag som jag i min artikel ville rikta till Molander.

Men om nu Molander, åtminstone i fallet kausalitet och vissa andra abstrakta begrepp, avvisar denna typ av begreppsanalytisk forskning, så kan vi fråga oss: vad ger han oss i stället? Vad är kännetecknet på den förståelse vi fått genom hans "fullständiga karakterisering"? Kriteriet kan ju inte vara det som vi är vana vid, nämligen att vi genom analysen har intellektuella redskap att identifiera kausalsamband på ett träffande och någorlunda entydigt sätt, att vi kan skilja dem från andra typer av samband.

Såvitt jag kan se är Molander oss svaret skyldig. Möjligen menar han att det inte finns något svar. Den som inte kan följa honom i hans djupa insikt får kanske hålla sig utanför denna filosofis domäner.

Jag har också en mera allmän fråga till Molander. Hur har han närmare tänkt sig förhållandet mellan "vanlig" begreppsanalys och den av honom förespråkade "ostensiva" analysen? Det bör ju t ex noteras att den anti-analytiska inställning som Molander så polemiskt utvecklar i sin artikel inte är tydlig i avhandlingen. Molander deltar i själva verket mycket länge i det kausal-analytiska "spelet". Han betraktar noggrant argument och kontraargument. Han lägger stor vikt, särskilt vad avser villkoren C1 och C2 men också vissa aspekter av C4', vid att dessa skall vara precist och försiktigt formulerade för att undvika välkända motinstanser. Dessa villkor bör således uppfylla traditionella ideal. Men så icke kärnelementet i C4'. När detta villkor presen-

teras då flyttar vi oss tydligen till en annan sfär, då gäller inte längre gamla spelregler. En ny slags förståelse måste etableras. Det blir naturligt att fråga: När blir den klassiska förståelsen otillräcklig? Är den i själva verket någonsin tillräcklig? När måste den nya förståelsen etableras?

Till sist några ord om Molanders beskrivning av min världsbild. Jag är inte helt säker på att jag förstår beskrivningen men de delar jag förstår känner jag inte igen. Jag tror t ex inte att det finns en för all framtid "given" kategorisering av världen. Jag tror i stället att våra kategoriseringar i hög grad är våra egna konstruktioner och att dessa kan och bör växla bl a i takt med den vetenskapliga utvecklingen. Däremot uppfattar jag det som ett filosofiskt ideal att göra de kategorier vi arbetar med så tydliga som möjligt. Ett utmärkt sätt att göra dem tydliga är att ge explicita definitioner. De blir för mig inte tydliga genom att vi blott och bart hänvisar till eller "utpekar" våra grundläggande intuitioner på området. □